

janaka uvāca ||

kathaṁ jñānamavāpnoti kathaṁ muktirbhaviṣyati |
vairāgyaṁ ca kathaṁ prāptam etad brūhi mama prabho || 1-1||

aṣṭāvakra uvāca ||

muktim icchasi cettāta viṣayān viṣavattyaja |
kṣamārjavadayātoṣasatyaṁ pīyūṣavad bhaja || 1-2||

na pṛthvī na jalaṁ nāgnirna vāyurdyaurna vā bhavān |
eṣāṁ sākṣiṇamātmānaṁ cidrūpaṁ viddhi muktaye || 1-3||

yadi dehaṁ pṛthak kṛtya citi viśrāmya tiṣṭhasi |
adhunaiva sukhī śānto bandhamukto bhaviṣyasi || 1-4||

na tvaṁ viprādiko varṇo nāśramī nākṣagocaraḥ |
asaṅgo'si nirākāro viśvasākṣi sukhī bhava || 1-5||

dharmādharmau sukhaṁ duḥkhaṁ mānasāni na te vibho |
na kartāsi na bhoktāsi mukta evāsi sarvadā || 1-6||

eko draṣṭāsi sarvasya muktaprāyo'si sarvadā |
ayameva hi te bandho draṣṭāraṁ paśyasītaram || 1-7||

ahaṁ kartetyahammānamahākṣṇāhidamśitaḥ |
nāhaṁ karteti viśvāsāmṛtaṁ pītvā sukhī bhava || 1-8||

eko viśuddhabodho'ham iti niścayavahninā |
prajvālyājñānagahanaṁ vītaśokaḥ sukhī bhava || 1-9||

yatra viśvamidaṁ bhāti kalpitaṁ rajjusarpavat |
ānandaparamānandaḥ sa bodhastvaṁ sukhaṁ bhava || 1-10||

muktābhimānī mukto hi baddho baddhābhimānyapi |
kimvadantiha satyeyaṁ yā matiḥ sā gatirbhavet || 1-11||

ātmā sākṣī vibhuh pūrṇa eko muktaścidakriyaḥ |
asaṅgo niḥspṛhaḥ śānto bhramātsamsāravāniva || 1-12||

kūṭasthaṁ bodhamadvaitamātmānaṁ paribhāvaya |
ābhāso'haṁ bhramaṁ muktvā bhāvaṁ bāhyamathāntaram || 1-13||

dehābhimānapāśena ciraṁ baddho'si putraka |
bodho'haṁ jñānakhaṅgena taḥnikṛtya sukhī bhava || 1-14||

niḥsaṅgo niṣkriyo'si tvaṁ svaprakāśo nirañjanaḥ |
ayameva hi te bandhaḥ samādhimanutiṣṭhati || 1-15||

tvayā vyāptamidaṁ viśvaṁ tvayi protaṁ yathārthataḥ |
śuddhabuddhasvarūpastvaṁ mā gamaḥ kṣudracittatām || 1-16||

nirapekṣo nirvikāro nirbharaḥ śītalāśayaḥ |
agādhabuddhirakṣubdho bhava cinmātravāsanah || 1-17||

sākāramaṅgaṁ viddhi nirākāraṁ tu niścalam |
etattattvopadeśena na punarbhavasambhavaḥ || 1-18||

yathaiṅvādarśamadyasthe rūpe'ntaḥ paritastu saḥ |
tathaiṅvā'smin śarīre'ntaḥ paritaḥ parameśvaraḥ || 1-19||

ekaṁ sarvagataṁ vyoma bahirantaryathā ghaṭe |
nityaṁ nirantaraṁ brahma sarvabhūtagaṇe tathā || 1-20||

janaka uvāca ||

aho nirañjanaḥ śānto bodho'haṁ prakṛteḥ paraḥ |
etāvantamaḥ kālāṁ mohenaiva viḍambitaḥ || 2-1||

yathā prakāśayāmyeko dehamenaṁ tathā jagat |
ato mama jagatsarvamathavā na ca kiñcana || 2-2||

sa śarīramaho viśvaṁ parityajya mayādhunā |

kutaścit kauśalād eva paramātmā vilokyate || 2-3||

yathā na toyato bhinnāstaraṅgāḥ phenabudbudāḥ |
ātmano na tathā bhinnaṁ viśvamātmavinirgataṁ || 2-4||

tantumātro bhaved eva paṭo yadvad vicāritaḥ |
ātmatanmātramevedaṁ tadvad viśvaṁ vicāritaṁ || 2-5||

yathavekṣurase kṛptā tena vyāptaiva śarkarā |
tathā viśvaṁ mayi kṛptaṁ mayā vyāptaṁ nirantaram || 2-6||

ātmajñānājagad bhāti ātmajñānāna bhāsate |
rajjavajñānādahirbhāti tajjñānād bhāsate na hi || 2-7||

prakāśo me nijam rūpaṁ nātirikto'smyahaṁ tataḥ |
yadā prakāśate viśvaṁ tadāhaṁ bhāsa eva hi || 2-8||

aho vikalpitaṁ viśvamajñānānmayi bhāsate |
rūpyaṁ śuktau phaṇi rajjau vāri sūryakare yathā || 2-9||
matto vinirgataṁ viśvaṁ mayyeva layameṣyati |
mṛdi kumbho jale vīciḥ kanake kaṭakaṁ yathā || 2-10||

aho ahaṁ namo mahyaṁ vināśo yasya nāsti me |
brahmādistambaparyantaṁ jagannāśo'pi tiṣṭhataḥ || 2-11||

aho ahaṁ namo mahyam eko'haṁ dehavānapi |
kvacinna gantā nāgantā vyāpya viśvamavasthitaḥ || 2-12||

aho ahaṁ namo mahyaṁ dakṣo nāstīha matsamaḥ |
asaṁsprṣya śarīreṇa yena viśvaṁ ciraṁ dhṛtam || 2-13||

aho ahaṁ namo mahyaṁ yasya me nāsti kiñcana |
athavā yasya me sarvaṁ yad vānmanasagocaram || 2-14||

jñānaṁ jñeyaṁ tathā jñātā tritayaṁ nāsti vāstavam |
ajñānād bhāti yatredaṁ so'hamasmi nirañjanaḥ || 2-15||

dvaitamūlamaho duḥkhaṁ nānyattasyā'sti bheṣajam |
dṛśyametan mṛṣā sarvam eko'haṁ cidrasomalaḥ || 2-16||

bodhamātro'hamajñānād upādhiḥ kalpito mayā |
evaṁ vimṛśato nityaṁ nirvikalpe sthitirmama || 2-17||

na me bandho'sti mokṣo vā bhrāntiḥ śānto nirāśrayā |
aho mayi sthitaṁ viśvaṁ vastuto na mayi sthitam || 2-18||

saśarīramidaṁ viśvaṁ na kiñciditi niścitam |
śuddhacinmātra ātmā ca tatkasmin kalpanādhunā || 2-19||

śarīraṁ svarganarakau bandhamokṣau bhayaṁ tathā |
kalpanāmātramevaitat kiṁ me kāryaṁ cidātmanaḥ || 2-20||

aho janasaṁūhe'pi na dvaitaṁ paśyato mama |
araṇyamiva saṁvṛttaṁ kva ratiṁ karavāṇyaham || 2-21||

nāhaṁ deho na me deho jīvo nāhamahaṁ hi cit |
ayameva hi me bandha āsīdyā jīvite spṛhā || 2-22||

aho bhuvanakallolairvicitraidrāk samutthitam |
mayyanantamahāmbhodhau cittavāte samudyate || 2-23||

mayyanantamahāmbhodhau cittavāte praśāmyati |
abhāgyājīvavaṇijo jagatpoto vinaśvaraḥ || 2-24||

mayyanantamahāmbhodhāvāścaryaṁ jīvavicayaḥ |
udyanti ghnanti khelanti praviśanti svabhāvataḥ || 2-25||

aṣṭāvakra uvāca ||

avināśīnamātmānam ekaṁ vijñāya tattvataḥ |
tavātmajñānasya dhīrasya kathamarthārjane ratiḥ || 3-1||

ātmājñānādaho prītirviṣayabhramagocare |
śukterajñānato lobho yathā rajatavibhrame || 3-2||

viśvaṃ sphurati yatredaṃ taraṅgā iva sāgare |
so'hamasmīti vijñāya kiṃ dīna iva dhāvasi || 3-3||

śrutvāpi śuddhacaitanya ātmānamatisundaram |
upasthe'tyantasaṃsakto mālinyamadhigacchati || 3-4||

sarvabhūteṣu cātmānaṃ sarvabhūtāni cātmani |
munerjānata āścaryam mamatvamanuvartate || 3-5||

āsthitaḥ paramādvaitam mokṣārthe'pi vyavasthitaḥ |
āścaryam kāmavaśago vikalaḥ keliśikṣayā || 3-6||

udbhūtam jñānadurmitramavadhāryātidurbalaḥ |
āścaryam kāmamākāṅkṣet kālamantamanuśritaḥ || 3-7||

ihāmutra viraktasya nityānityavivekinaḥ |
āścaryam mokṣakāmasya mokṣād eva vibhīṣikā || 3-8||

dhīrastu bhojyamāno'pi pīḍyamāno'pi sarvadā |
ātmānaṃ kevalaṃ paśyan na tuṣyati na kupyati || 3-9||

ceṣṭamānaṃ śarīraṃ svam paśyatyanyaśarīravat |
saṃstave cāpi nindāyāṃ katham kṣubhyet mahāśayaḥ || 3-10||

māyāmātramidaṃ viśvaṃ paśyan vigata kautukaḥ |
api sannihite mṛtyau katham trasyati dhīradhīḥ || 3-11||

niḥspṛham mānaṣaṃ yasya nairāśye'pi mahātmanaḥ |
tasyātmajñānatṛptasya tulanā kena jāyate || 3-12||

svabhāvād eva jānāno dṛśyametanna kiñcana |
idaṃ grāhyamidaṃ tyājyam sa kiṃ paśyati dhīradhīḥ || 3-13||

antastyaktakaṣāyasya nirdvandvasya nirāśiṣaḥ |
yadṛcchayāgato bhogo na duḥkhāya na tuṣṭaye || 3-14||

janaka uvāca ||

hantātmaññānasya dhīrasya khelato bhogalīlayā |
na hi saṁsāravāhīkairmūḍhaiḥ saha samānatā || 4-1||

yat padaṁ prepsavo dīnāḥ śakrādyāḥ sarvadevatāḥ |
aho tatra sthito yogī na harṣamupagacchati || 4-2||

tajjñāsya puṇyapāpābhyām sparśo hyantarna jāyate |
na hyākāśasya dhūmena dṛśyamānāpi saṅgatiḥ || 4-3||

ātmaivedaṁ jagatsarvaṁ jñātaṁ yena mahātmanā |
yadṛcchayā vartamānaṁ taṁ niṣeddhum kṣameta kaḥ || 4-4||

ābrahmastambaparyante bhūtagrāme caturvidhe |
vijñāsyaiva hi sāmartyamicchānicchāvivarjane || 4-5||

ātmānamadvayaṁ kaścijjānāti jagadīśvaram |
yad vetti tatsa kurute na bhayaṁ tasya kutracit || 4-6||

aṣṭāvakra uvāca ||

na te saṅgo'sti kenāpi kim śuddhastyaktumicchasi |
saṅghātavilayaṁ kurvannevameva layaṁ vraja || 5-1||

udeti bhavato viśvaṁ vāridheriva budbudaḥ |
iti jñātvaikamātmānam evameva layaṁ vraja || 5-2||

pratyakṣamapyavastutvād viśvaṁ nāstyamale tvayi |
rajjusarpa iva vyaktam evameva layaṁ vraja || 5-3||

samaduḥkhasukhaḥ pūrṇa āśānairāśyayoḥ samaḥ |
samajīvitamṛtyuḥ sannevameva layaṁ vraja || 5-4||

janaka uvāca ||

ākāśavadananto'haṁ ghaṭavat prākṛtaṁ jagat |
iti jñānaṁ tathaitasya na tyāgo na graho layaḥ || 6-1||

mahodadhirivāhaṃ sa prapañco vīcisa'nnibhaḥ |
iti jñānaṃ tathaitasya na tyāgo na graho layaḥ || 6-2||

ahaṃ sa śuktisaṅkāśo rūpyavad viśvakalpanā |
iti jñānaṃ tathaitasya na tyāgo na graho layaḥ || 6-3||

ahaṃ vā sarvabhūteṣu sarvabhūtānyatho mayi |
iti jñānaṃ tathaitasya na tyāgo na graho layaḥ || 6-4||

janaka uvāca ||

mayyanantamahāmbhodhau viśvapota itastataḥ |
bhramati svāntavātena na mamāstyasahiṣṇutā || 7-1||

mayyanantamahāmbhodhau jagadvīciḥ svabhāvataḥ |
udetu vāstamāyātu na me vṛddhirna ca kṣatiḥ || 7-2||

mayyanantamahāmbhodhau viśvaṃ nāma vikalpanā |
atiśānto nirākāra etadevāhamāsthitaḥ || 7-3||

nātmā bhāveṣu no bhāvastatrānante nirañjane |
ityasakto'spṛhaḥ śānta etadevāhamāsthitaḥ || 7-4||

aho cinmātramevāham indrajālopamaṃ jagat |
iti mama kathaṃ kutra heyopādeyakalpanā || 7-5||

aṣṭāvakra uvāca ||

tadā bandho yadā cittaṃ kincid vāñchati śocati |
kiñcin muñcati gṛṇhāti kiñcid dr̥ṣyati kupyati || 8-1||

tadā muktiryadā cittaṃ na vāñchati na śocati |
na muñcati na gṛṇhāti na hr̥ṣyati na kupyati || 8-2||

tadā bandho yadā cittaṃ saktaṃ kāśvapi dr̥ṣṭiṣu |
tadā mokṣo yadā cittamasaktaṃ sarvadr̥ṣṭiṣu || 8-3||

yadā nāham tadā mokṣo yadāham bandhanaṃ tadā |
matveti helayā kiñcinmā gṛhāṇa vimuñca mā || 8-4||

aṣṭāvakra uvāca ||

kṛtākṛte ca dvandvāni kadā śāntāni kasya vā |
evam jñātveha nirvedād bhava tyāgaparo'vratī || 9-1||

kasyāpi tāta dhanyasya lokaceṣṭāvalokanāt |
jīvitecchā bubhukṣā ca bubhutsopaśamaḥ gatāḥ || 9-2||

anityaṃ sarvamevedaṃ tāpatrayadūṣitam |
asaraṃ ninditaṃ heyamiti niścitya śāmyati || 9-3||

ko'sau kālo vayah kim vā yatra dvandvāni no nṛṇām |
tānyupekṣya yathāprāptavartī siddhimavāpnuyāt || 9-4||
nā mataṃ maharṣiṇām sādḥūnām yoginām tathā |
dṛṣṭvā nirvedamāpannaḥ ko na śāmyati mānavaḥ || 9-5||

kṛtvā mūrtiparijñānaṃ caitanyasya na kim guruḥ |
nirvedasamatāyuktyā yastārayati saṃsṛteḥ || 9-6||

paśya bhūtavikārāmstvam bhūtamātrān yathārthataḥ |
tatkṣaṇād bandhanirmuktaḥ svarūpastho bhaviṣyasi || 9-7||

vāsanā eva saṃsāra iti sarvā vimuñca tāḥ |
tattyāgo vāsanātyāgātsthitiradya yathā tathā || 9-8||

aṣṭāvakra uvāca ||

vihāya vairiṇaṃ kāmamarthaṃ cānarthasaṅkulam |
dharmamaḥpyetayorhetuṃ sarvatṛādaraṃ kuru || 10-1||

svapnendrajālavat paśya dināni trīṇi pañca vā |
mitrakṣetradhanāgāradāradāyādisampadaḥ || 10-2||

yatra yatra bhavettr̥ṣṇā saṁsāram viddhi tatra vai |
prauḍhavairāgyamāsritya vītatr̥ṣṇaḥ sukhī bhava || 10-3||

tr̥ṣṇāmātrātmako bandhastannāśo mokṣa ucyate |
bhavāsaṁsaktimātreṇa prāptituṣṭirmuhurmuhuḥ || 10-4||

tvamekaścetanāḥ śuddho jaḍam viśvamasattathā |
avidyāpi na kiñcitsā kā bubhutsā tathāpi te || 10-5||

rājyaṁ sutāḥ kalatrāṇi śarīrāṇi sukhāni ca |
saṁsaktasyāpi naṣṭāni tava janmani janmani || 10-6||

alamarthena kāmena sukṛtenāpi karmaṇā |
ebhyaḥ saṁsārakāntāre na viśrāntamabhūn manaḥ || 10-7||

kṛtaṁ na kati janmāni kāyena manasā girā |
duḥkhamāyāsadaṁ karma tadadyāpyuparamyatām || 10-8||

aṣṭāvakra uvāca ||

bhāvābhāvavikāraśca svabhāvāditi niścayī |
nirvikāro gatakleśaḥ sukhenai vopasāmyati || 11-1||

īśvaraḥ sarvanirmātā nehānya iti niścayī |
antargalitasarvāśaḥ śāntaḥ kvāpi na sajjate || 11-2||

āpadaḥ sampadaḥ kāle daivādeveti niścayī |
tr̥ptaḥ svasthendriyo nityaṁ na vānchati na śocati || 11-3||

sukhaduḥkhe janmamṛtyū daivādeveti niścayī |
sādhyādarśī nirāyāsaḥ kurvannapi na lipyate || 11-4||

cintayā jāyate duḥkham nānyatheheti niścayī |
tayā hīnaḥ sukhī śāntaḥ sarvatra galitasṛhaḥ || 11-5||

nāham deho na me deho bodho'hamiti niścayī |
kaivalyam iva samprāpto na smaratyakṛtaṁ kṛtam || 11-6||

ābrahmastambaparyantam ahameveti niścayī |
nirvikalpaḥ śuciḥ śāntaḥ prāptāprāptavinirvṛtaḥ || 11-7||

nāścaryamidam viśvaṁ na kiñciditi niścayī |
nirvāsaṇaḥ sphūrtimātro na kiñcidiva śāmyati || 11-8||

janaka uvāca ||

kāyakṛtyāsahaḥ pūrvam tato vāgvistarāsahaḥ |
atha cintāsahastasmād evamevāhamāsthitaḥ || 12-1||

prītyabhāvena śabdāderadrśyatvena cātmanaḥ |
vikṣepaikāgraḥḍaya evamevāhamāsthitaḥ || 12-2||

samādhyāsādivikṣiptau vyavahāraḥ samādhaye |
evaṁ vilokya niyamam evamevāhamāsthitaḥ || 12-3||

heyopādeyavirahād evaṁ harṣaviṣādayoḥ |
abhāvādadya he brahmann evamevāhamāsthitaḥ || 12-4||

āśramānāśramam dhyānam cittasvīkṛtavarjanam |
vikalpaṁ mama vikṣyaitairevamevāhamāsthitaḥ || 12-5||

karmānuṣṭhānamajñānād yathaivoparamastathā |
budhvā samyagidaṁ tattvam evamevāhamāsthitaḥ || 12-6||

acintyaṁ cintyamāno'pi cintārūpaṁ bhajatyasau |
tyaktvā tadbhāvanaṁ tasmād evamevāhamāsthitaḥ || 12-7||

evameva kṛtaṁ yena sa kṛtārtho bhavedasau |
evameva svabhāvo yaḥ sa kṛtārtho bhavedasau || 12-8||

janaka uvāca ||

akiñcanabhavam svāstham kaupīnatve'pi durlabham |
tyāgādāne vihāyāsmādahamāse yathāsukham || 13-1||

kuotrāpi khedaḥ kāyasya jihvā kuotrāpi khedyate |
manaḥ kuotrāpi tattyaktvā puruṣārthe sthitaḥ sukham || 13-2||

kṛtaṁ kimapi naiva syād iti sañcintya tattvataḥ |
yadā yatkartumāyāti tat kṛtvāse yathāsukham || 13-3||

karmanaiṣkarmyanirbandhabhāvā dehasthayoginaḥ |
saṁyogāyogavirahādahamāse yathāsukham || 13-4||

arthānarthau na me sthityā gatyā na śayanena vā |
tiṣṭhan gacchan svapan tasmādahamāse yathāsukham || 13-5||

svapato nāsti me hāniḥ siddhiryatnavato na vā |
nāśollāsau vihāyāsmadahamāse yathāsukham || 13-6||

sukhādirūpā niyamaṁ bhāveṣvālokya bhūriśaḥ |
śubhāśubhe vihāyāsmādahamāse yathāsukham || 13-7||

janaka uvāca ||

prakṛtyā śūnyacitto yaḥ pramādād bhāvabhāvanaḥ |
nidrito bodhita iva kṣīṇasaṁsmaraṇo hi saḥ || 14-1||

kva dhanāni kva mitrāṇi kva me viṣayadasyavaḥ |
kva śāstraṁ kva ca vijñānaṁ yadā me galitā sprhā || 14-2||

vijñāte sāksīpuruṣe paramātmani ceśvare |
nairāśye bandhamokṣe ca na cintā muktaye mama || 14-3||

antarvikalpaśūnyasya bahiḥ svacchandacāriṇaḥ |
bhrāntasyeva daśāstāstādṛṣā eva jānate || 14-4||

aṣṭāvakra uvāca ||

yathātathopadeśena kṛtārthaḥ sattvabuddhimān |
ājīvamapi jijñāsuḥ parastatra vimuhyati || 15-1||

mokṣo viṣayavairasyaṁ bandho vaiṣayiko rasaḥ |
etāvadeva vijñānaṁ yathecchasi tathā kuru || 15-2||

vāgmiprājñānamahodyogaṁ janam mūkajaḍālasam |
karoti tattvabodho'yamatastyakto bubhuḥṣabhiḥ || 15-3||

na tvaṁ deho na te deho bhoktā kartā na vā bhavān |
cidrūpo'si sadā sākṣī nirapekṣaḥ sukhaṁ cara || 15-4||

rāgadveṣau manodharmau na manaste kadācana |
nirvikalpo'si bodhātmā nirvikāraḥ sukhaṁ cara || 15-5||

sarvabhūteṣu cātmānaṁ sarvabhūtāni cātmani |
vijñāya nirahaṅkāro nirmamastvaṁ sukhī bhava || 15-6||

viśvaṁ sphurati yatredaṁ taraṅgā iva sāgare |
tattvameva na sandehaścinmūrte vijvaro bhava || 15-7||

śraddhasva tāta śraddhasva nātra mo'haṁ kuruṣva bhoḥ |
jñānasvarūpo bhagavānātmā tvaṁ prakṛteḥ paraḥ || 15-8||

guṇaiḥ saṁveṣṭito dehastiṣṭhatyāyāti yāti ca |
ātmā na gantā nāgantā kimenamanuśocasi || 15-9||

dehastiṣṭhatu kalpāntaṁ gacchatvadyaiva vā punaḥ |
kva vṛddhiḥ kva ca vā hānistava cinmātrarūpiṇaḥ || 15-10||

tvayyanantamahāmbhodhau viśvavīciḥ svabhāvataḥ |
udetū vāstamāyātu na te vṛddhirna vā kṣatiḥ || 15-11||

tāta cinmātrarūpo'si na te bhinnamidaṁ jagat |
ataḥ kasya kathaṁ kutra heyopādeyakalpanā || 15-12||

ekasminnavyaye śānte cidākāśe'male tvayi |
kuto janma kuto karma kuto'haṅkāra eva ca || 15-13||

yattvaṃ paśyasi tatraikastvameva pratibhāsase |
kiṃ pṛthak bhāsate svarṇāt kaṭakāṅgadanūpuram || 15-14||

ayaṃ so'hamayaṃ nāhaṃ vibhāgamiti santyaja |
sarvamātmēti niścītya niḥsaṅkalpaḥ sukḥī bhava || 15-15||

tavaivājñānato viśvaṃ tvamekaḥ paramārthataḥ |
tvatto'nyo nāsti saṁsārī nāsaṁsārī ca kaścana || 15-16||

bhrāntimātramidaṃ viśvaṃ na kiñciditi niścayī |
nirvāsanaḥ sphūrtimātro na kiñcidiva śāmyati || 15-17||

eka eva bhavāmbhodhāvāsīdasti bhaviṣyati |
na te bandho'sti mokṣo vā kṛtyakṛtyaḥ sukhaṃ cara || 15-18||

mā saṅkalpavikalpābhyāṃ cittam kṣobhaya cinmaya |
upaśāmya sukhaṃ tiṣṭha svātmānyānandavigrahe || 15-19||

tyajaiva dhyānaṃ sarvatra mā kiñcid hṛdi dhāraya |
ātmā tvaṃ mukta evāsi kiṃ vimṛśya kariṣyasi || 15-20||

aṣṭāvakra uvāca ||

ācakṣva śṛṇu vā tāta nānāśāstrāṇyanekaśaḥ |
tathāpi na tava svāsthyaṃ sarvavismaraṇād ṛte || 16-1||

bhogaṃ karma samādhiṃ vā kuru vijña tathāpi te |
cittam nirastasarvāśamatyartham rocayiṣyati || 16-2||

āyāsātsakalo duḥkhī nainaṃ jānāti kaścana |
anenaivopadeśena dhanyaḥ prāpnoti nirvṛtim || 16-3||

vyāpāre khidyate yastu nimeṣonmeṣayorapi |

tasyālasya dhurīṅsya sukhaṁ nanyasya kasyacit || 16-4||

idaṁ kṛtamidaṁ neti dvandvairmuktaṁ yadā manaḥ |
dharmārthakāmamokṣeṣu nirapekṣaṁ tadā bhavet || 16-5||

virakto viṣayadveṣṭā rāgī viṣayalolupaḥ |
grahamokṣavihīnastu na virakto na rāgavān || 16-6||

heyopādeyatā tāvatsamsāraviṭapāṅkuraḥ |
spṛhā jīvati yāvad vai nirvicāradaśāspadam || 16-7||

pravṛttau jāyate rāgo nirvṛttau dveṣa eva hi |
nirdvandvo bālavad dhīmān evameva vyavasthitaḥ || 16-8||

hātumicchati saṁsāraṁ rāgī duḥkhajihāsayā |
vītarāgo hi nirduḥkhastasmīnapi na khidyati || 16-9||

yasyābhimāno mokṣe'pi dehe'pi mamatā tathā |
na ca jñānī na vā yogī kevalaṁ duḥkhabhāgasau || 16-10||

haro yadyupadeṣṭā te hariḥ kamalajo'pi vā |
tathāpi na tava svāthyam sarvavismaraṇādṛte || 16-11||

aṣṭāvakra uvāca ||

tena jñānaphalaṁ prāptaṁ yogābhyāsaphalaṁ tathā |
ṭṛptaḥ svacchendriyo nityam ekākī ramate tu yaḥ || 17-1||

na kadācijjagatyasmin tattvajñā hanta khidyati |
yata ekena tenedaṁ pūrṇaṁ brahmāṇḍamaṇḍalam || 17-2||

na jātu viṣayāḥ ke'pi svārāmaṁ harṣayantyamī |
sallakīpallavaprītamivebhaṁ nimbapallavāḥ || 17-3||

yastu bhogeṣu bhukteṣu na bhavatyadhivāsītā |

abhukteṣu nirākāṅkṣī tadṛśo bhavadurlabhaḥ || 17-4||

bubhukṣuriha saṁsāre mumukṣurapi dṛśyate |
bhogamokṣanirākāṅkṣī viralo hi mahāśayaḥ || 17-5||

dharmārthakāmamokṣeṣu jīvite maraṇe tathā |
kasyāpyudāracittasya heyopādeyatā na hi || 17-6||

vāñchā na viśvavilaye na dveṣastasya ca sthitau |
yathā jīvikayā tasmād dhanya āste yathā sukham || 17-7||

kṛtārtho'nena jñānenetyevaṁ galitadhīḥ kṛtī |
paśyan śṛṇvan spṛśan jighrann aśnannaste yathā sukham || 17-8||

śūnyā dṛṣṭirvṛthā ceṣṭā vikalānīndriyāṇi ca |
na spṛhā na viraktirvā kṣīṇasaṁsārasāgare || 17-9||

na jagarti na nidrāti nonmīlati na mīlati |
aho paradaśā kvāpi vartate muktacetasaḥ || 17-10||

sarvatra dṛśyate svasthaḥ sarvatra vimalāśayaḥ |
samastavāsanā mukto muktaḥ sarvatra rājate || 17-11||

paśyan śṛṇvan spṛśan jighrann aśnan gṛṇhan vadan vrajan |
īhitānīhitairmukto mukta eva mahāśayaḥ || 17-12||

na nindati na ca stauti na hr̥ṣyati na kupyati |
na dadāti na gṛṇhāti muktaḥ sarvatra nīrasaḥ || 17-13||

sānurāgām striyaṁ dṛṣṭvā mṛtyuṁ vā samupasthitam |
avihvalamanāḥ svastho mukta eva mahāśayaḥ || 17-14||

sukhe duḥkhe nare nāryām sampatsu vipatsu ca |
viśeṣo naiva dhīrasya sarvatra samadarśinaḥ || 17-15||

na himsā naiva kāruṇyaṁ nauddhatyaṁ na ca dīnatā |

nāścaryaṃ naiva ca kṣobhaḥ kṣīṇasaṃsaraṇe nare || 17-16||

na mukto viṣayadveṣṭā na vā viṣayalolupaḥ |
asaṃsaktamanā nityaṃ prāptāprāptamupāśnute || 17-17||

samādhānasamādhānahitāhitavikalpanāḥ |
śūnyacitto na jānāti kaivalyamiva saṃsthitaḥ || 17-18||

nirmamo nirahaṅkāro na kiñciditi niścitaḥ |
antargalitasarvāśaḥ kurvannapi karoti na || 17-19||

manaḥprakāśasammohasvapnajādyavivarjitaḥ |
daśāṃ kāmapi samprāpto bhaved galitamānasaḥ || 17-20||

aṣṭāvakra uvāca ||

yasya bodhodaye tāvatsvapnavad bhavati bhramaḥ |
tasmai sukhaikarūpāya namaḥ śāntāya tejase || 18-1||

arjayitvākhilān arthān bhogānāpnoti puṣkalān |
na hi sarvaparityājamantareṇa sukhī bhavet || 18-2||

kartavyaduḥkhamārtaṇḍajvālādagdhāntarātmanaḥ |
kutaḥ praśamaṇīyūṣadhārāsāramṛte sukham || 18-3||

bhavo'yaṃ bhāvanāmātro na kiñcit paramarthataḥ |
nāstyabhāvaḥ svabhāvanām bhāvābhāvavibhāvinām || 18-4||

na dūraṃ na ca saṅkocāllabdhamevātmanaḥ padam |
nirvikalpaṃ nirāyāsaṃ nirvikāraṃ nirañjanam || 18-5||

vyāmohamātraviratau svarūpādānamātrataḥ |
vītaśokā virājante nirāvaraṇadrṣṭayaḥ || 18-6||

samastaṃ kalpanāmātramātmā muktaḥ sanātanaḥ |
iti vijñāya dhīro hi kimabhyasyati bālavat || 18-7||

ātmā brahmeti niścitya bhāvābhāvau ca kalpitau |
niškāmaḥ kiṃ vijānāti kiṃ brūte ca karoti kim || 18-8||

ayaṃ so'hamayaṃ nāham iti kṣiṇā vikalpanā |
sarvamātmēti niścitya tūṣṇīmbhūtasya yoginaḥ || 18-9||

na vikṣepo na caikāgryaṃ nātibodho na mūḍhatā |
na sukhaṃ na ca vā duḥkham upaśāntasya yoginaḥ || 18-10||

svārājye bhaikṣavṛttau ca lābhālābhe jane vane |
nirvikalpasvabhāvasya na viśeṣo'sti yoginaḥ || 18-11||

kva dharmāḥ kva ca vā kāmāḥ kva cārthāḥ kva vivekitā |
idaṃ kṛtamidaṃ neti dvandvairmuktasya yoginaḥ || 18-12||

kṛtyaṃ kimapi naivāsti na kāpi hṛdi rañjanā |
yathā jīvanameveha jīvanmuktasya yoginaḥ || 18-13||

kva moḥaḥ kva ca vā viśvaṃ kva tad dhyānaṃ kva muktatā |
sarvasaṅkalpasīmāyāṃ viśrāntasya mahātmanaḥ || 18-14||

yena viśvamideṣaṃ dṛṣṭaṃ sa nāstīti karotu vai |
nirvāsaṇaḥ kiṃ kurute paśyannapi na paśyati || 18-15||

yena dṛṣṭaṃ paraṃ brahma so'haṃ brahmeti cintayet |
kiṃ cintayati niścinto dvitīyaṃ yo na paśyati || 18-16||

dṛṣṭo yenātmavikṣepo nirodhaṃ kurute tvasau |
udārastu na vikṣiptaḥ sādhyābhāvātkaroti kim || 18-17||

dhīro lokaviparyasto vartamāno'pi lokavat |
no samādhiṃ na vikṣepaṃ na lopaṃ svasya paśyati || 18-18||

bhāvābhāvavihīno yastrpto nirvāsano budhaḥ |
naiva kiñcitkṛtaṃ tena lokadṛṣṭyā vikurvātā || 18-19||

pravṛttau vā nivṛttau vā naiva dhīrasya durgrahaḥ |

yadā yatkartumāyāti tatkr̥tvā tiṣṭhate sukham || 18-20||

nirvāsano nirālambaḥ svacchando muktabandhanaḥ |
kṣiptaḥ saṃskāravātena ceṣṭate śuṣkaparṇavat || 18-21||

asaṃsārasya tu kvāpi na harṣo na viṣāditā |
sa śītalahamanā nityaṃ videha iva rājaye || 18-22||

kutrāpi na jihāsāsti nāśo vāpi na kutracit |
ātmārāmasya dhīrasya śītalācchatarātmanaḥ || 18-23||

prakṛtyā śūnyacittasya kurvato'sya yadr̥cchayā |
prakṛtasyeva dhīrasya na māno nāvamānatā || 18-24||

kṛtaṃ dehena karmedaṃ na mayā śuddharūpiṇā |
iti cintānurodhī yaḥ kurvannapi karoti na || 18-25||

atadvādīva kurute na bhavedapi bālīśaḥ |
jīvanmuktaḥ sukhī śrīmān saṃsarannapi śobhate || 18-26||

nāvicārasuśrānto dhīro viśrāntimāgataḥ |
na kalpate na jāti na śṛṇoti na paśyati || 18-27||

asamādheravikṣepān na mumukṣurna cetaraḥ |
niścitya kalpitaṃ paśyan brahmaivāste mahāśayaḥ || 18-28||

yasyāntaḥ syādahaṅkāro na karoti karoti saḥ |
nirahaṅkāradhīreṇa na kiñcidakṛtaṃ kṛtam || 18-29||

nodvignaṃ na ca santuṣṭamakartṛ spandavarjitam |
nirāśaṃ gatasandehaṃ cittaṃ muktasya rājate || 18-30||

nirdhyātuṃ ceṣṭituṃ vāpi yaccittaṃ na pravartate |
nirnimittamidaṃ kintu nirdhyāyeti viceṣṭate || 18-31||

tattvaṃ yathārthamākarṇya mandaḥ prāpnoti mūḍhatām |
athavā yāti saṅkocamamūḍhaḥ ko'pi mūḍhavat || 18-32||

ekāgratā nirodho vā mūḍhairabhyasyate bhṛśam |
dhīrāḥ kṛtyaṁ na paśyanti suptavatsvapade sthitāḥ || 18-33||

aprayatnāt prayatnād vā mūḍho nāpnoti nirvṛtim |
tattvaniścayamātreṇa prājño bhavati nirvṛtaḥ || 18-34||

śuddham buddham priyam pūrṇam niṣprapañcam nirāmayam |
ātmānam taṁ na jānanti tatrābhyāsaparā janāḥ || 18-35||

nāpnoti karmaṇā mokṣam vimūḍho'bhyāsarūpiṇā |
dhanyo vijñānamātreṇa muktastiṣṭhatyavikriyaḥ || 18-36||

mūḍho nāpnoti tad brahma yato bhavitumicchati |
anicchannapi dhīro hi parabrahmasvarūpabhāk || 18-37||

nirādhārā grahavyagrā mūḍhāḥ saṁsārapoṣakāḥ |
etasyānarthamūlasya mūlacchedaḥ kṛto budhaiḥ || 18-38||

na śāntim labhate mūḍho yataḥ śamitumicchati |
dhīrastattvaṁ viniścitya sarvadā śāntamānasaḥ || 18-39||

kvātmano darśanaṁ tasya yad drṣṭamavalambate |
dhīrāstaṁ taṁ na paśyanti paśyantyātmānamavyayam || 18-40||

kva nirodho vimūḍhasya yo nirbandham karoti vai |
svārāmasyaiva dhīrasya sarvadāsāvakṛtrimāḥ || 18-41||

bhāvasya bhāvakaḥ kaścin na kiñcid bhāvakoparaḥ |
ubhayābhāvakaḥ kaścid evameva nirākulaḥ || 18-42||

śuddhamadvayamātmānam bhāvayanti kubuddhayaḥ |
na tu jānanti sammohādyāvajjivamanirvṛtāḥ || 18-43||

mumukṣorbuddhirālbambantareṇa na vidyate |
nirāmbaiva niṣkāma buddhirmuktasya sarvadā || 18-44||

viṣayadvīpino vīkṣya cakitāḥ śaraṇārthinaḥ |
viśanti jhaṭīti kroḍaṁ nirodhaikāgrasiddhaye || 18-45||

nirvāsanam hariṁ dr̥ṣtvā tūṣṇīm viṣayadantinaḥ |
palāyante na śaktāste sevante kṛtacāṭavaḥ || 18-46||

na muktikārikām dhatte niḥśaṅko yuktamānasaḥ |
paśyan śṛṅvan spṛśan jighrannaśnannāste yathāsukham || 18-47||

vastuśravaṇamātreṇa śuddhabuddhīrākulaḥ |
naivācāramanācāramaudāsyam vā prapaśyati || 18-48||

yadā yatkartumāyāti tadā tatkurute ṛjuḥ |
śubham vāpyaśubham vāpi tasya ceṣṭā hi bālavat || 18-49||

svātantryātsukhamāpnoti svātantryāllabhate param |
svātantryānnirvṛtīm gacchetsvātantryāt paramam padam || 18-50||

akartṛtvamabhokṛtvam svātmano manyate yadā |
tadā kṣīṇā bhavantyeva samastāścittavṛttayaḥ || 18-51||

ucchr̥ṅkhalāpyakṛtikā sthitirdhīrasya rājate |
na tu saspr̥hacittasya śāntirmūḍhasya kṛtrimā || 18-52||

vilasanti mahābhogairviśanti girigahvarān |
nirastakalpanā dhīrā abaddhā muktabuddhayaḥ || 18-53||

śrotriyam devatām tīrthamaṅganām bhūpatim priyam |
dr̥ṣtvā sampūjya dhīrasya na kāpi hṛdi vāsanā || 18-54||
bhṛtyaiḥ putraiḥ kalatraiśca dauhitraiścāpi gotrajaiḥ |
vihasya dhikkṛto yogī na yāti vikṛtim manāk || 18-55||

santuṣṭo'pi na santuṣṭaḥ khinno'pi na ca khidyate |
tasyāścaryadaśām tām tām tādṛśā eva jānate || 18-56||

kartavyataiva saṁsāro na tām paśyanti sūrayaḥ |

śūnyākārā nirākārā nirvikārā nirāmayāḥ || 18-57||

akurvannapi saṅkṣobhād vyagraḥ sarvatra mūḍhadhīḥ |
kurvannapi tu kṛtyāni kuśalo hi nirākulaḥ || 18-58||

sukhamāste sukhaṁ śete sukhamāyāti yāti ca |
sukhaṁ vakti sukhaṁ bhunkte vyavahāre'pi śāntadhīḥ || 18-59||

svabhāvādyasya naivārtirlokavad vyavahāriṇaḥ |
mahāhr̥da ivākṣobhyo gatakleśaḥ sa śobhate || 18-60||

nivṛttirapi mūḍhasya pravṛtti rupajāyate |
pravṛttirapi dhīrasya nivṛttiphalabhāginī || 18-61||

parigraheṣu vairāgyaṁ prāyo mūḍhasya dṛśyate |
dehe vīgaliṭāśasya kva rāgaḥ kva virāgatā || 18-62||

bhāvanābhāvanāsaktā dṛṣṭirmūḍhasya sarvadā |
bhāvyaabhāvanayā sā tu svasthasyādṛṣṭirūpiṇī || 18-63||

sarvārambheṣu niṣkāmo yaścared bālavan muniḥ |
na lepastasya śuddhasya kriyamāṇo'pi karmaṇi || 18-64||

sa eva dhanya ātmajñaḥ sarvabhāveṣu yaḥ samaḥ |
paśyan śṛṇvan spṛśan jighrann aśnannistarṣamānasaḥ || 18-65||

kva saṁsāraḥ kva cābhāsaḥ kva sādhyam kva ca sādhanam |
ākāśasyeva dhīrasya nirvikalpasya sarvadā || 18-66||

sa jayatyarthasannyāsī pūrṇasvarasavigrahaḥ |
akṛtrimo'navacchinne samādhiryasya vartate || 18-67||

bahunātra kimuktena jñātatattvo mahāśayaḥ |
bhogamokṣanirākāṅkṣī sadā sarvatra nīrasaḥ || 18-68||

mahadādi jagaddvaitam nāmamātravijr̥mbhitam |
vihāya śuddhabodhasya kim kṛtyamavaśiṣyate || 18-69||

bhramabhṛtamidaṃ sarvaṃ kiñcinnāstīti niścayī |
alakṣyasphuraṇaḥ śuddhaḥ svabhāvenaiva śāmyati || 18-70||

śuddhasphuraṇarūpasya dṛśyabhāvamapaśyataḥ |
kva vidhiḥ kva vairāgyaṃ kva tyāgaḥ kva śamo'pi vā || 18-71||

sphurato'nantarūpeṇa prakṛtiṃ ca na paśyataḥ |
kva bandhaḥ kva ca vā mokṣaḥ kva harṣaḥ kva viṣādita || 18-72||

buddhiparyantaśāmsāre māyāmātraṃ vivartate |
nirmamo nirahaṅkāro niṣkāmaḥ śobhate budhaḥ || 18-73||

akṣayaṃ gatasantāpamātmānaṃ paśyato muneḥ |
kva vidyā ca kva vā viśvaṃ kva deho'haṃ mameti vā || 18-74||

nirodhādīni karmāṇi jahāti jaḍadhīryadi |
manorathān pralāpāṃśca kartumāpnotyatatkṣaṇāt || 18-75||

mandaḥ śrutvāpi tadvastu na jahāti vimūḍhatām |
nirvikalpo bahiryatnādantarviṣayalālasaḥ || 18-76||

jñānād galitakarmā yo lokadṛṣṭyāpi karmakṛt |
nāpnotyavasaraṃ karmaṃ vaktumeva na kiñcana || 18-77||

kva tamaḥ kva prakāśo vā hānaṃ kva ca na kiñcana |
nirvikāryasya dhīryasya nirātaṅkasya sarvadā || 18-78||

kva dhairyam kva vivekitvaṃ kva nirātaṅkatāpi vā |
anirvācyasvabhāvasya niḥsvabhāvasya yoginaḥ || 18-79||

na svargo naiva narako jīvanmuktirna caiva hi |
bahunātra kimuktena yogadṛṣṭyā na kiñcana || 18-80||

naiva prārthayate lābhaṃ nālābhenānuśocati |
dhīryasya śītaḥ cittamamṛtenaiva pūritam || 18-81||

na śāntaṃ stauti niṣkāmo na duṣṭamapi nindati |

samaduḥkhasukhastr̥ptaḥ kiñcit kṛtyaṃ na paśyati || 18-82||

dhīro na dveṣṭi saṃsāramātmānaṃ na didṛkṣati |
harṣāmarṣavinirmukto na mṛto na ca jīvati || 18-83||

niḥsnehaḥ putradārādau niṣkāmo viṣayeṣu ca |
niścintaḥ svaśarīre'pi nirāśaḥ śobhate budhaḥ || 18-84||
tuṣṭiḥ sarvatra dhīrasya yathāpatitavartinaḥ |
svacchandaṃ carato deśān yatrastamitaśāyinaḥ || 18-85||

patatūdetu vā deho nāsyā cintā mahātmanaḥ |
svabhāvabhūmiviśrāntivismṛtāśeṣasaṃsr̥teḥ || 18-86||

akiñcanaḥ kāmacāro nirdvandvaśchinnasaṃśayaḥ |
asaktaḥ sarvabhāveṣu kevalo ramate budhaḥ || 18-87||

nirmamaḥ śobhate dhīraḥ samaloṣṭāśmakāñcanaḥ |
subhinnahṛdayagranthirvinirdhūtarajastamaḥ || 18-88||

sarvatrānavadhānasya na kiñcid vāsanā hṛdi |
muktātmano vitṛptasya tulanā kena jāyate || 18-89||

jānannapi na jānāti paśyannapi na paśyati |
bruvann api na ca brūte ko'nyo nirvāsanādr̥te || 18-90||

bhikṣurvā bhūpatirvāpi yo niṣkāmaḥ sa śobhate |
bhāveṣu galitā yasya śobhanāśobhanā matiḥ || 18-91||

kva svācchandyāṃ kva saṅkocaḥ kva vā tattvaviniścayaḥ |
nirvyājārjavabhūtasya caritārthasya yoginaḥ || 18-92||

ātmaviśrāntitr̥ptena nirāśena gatārtinā |
antaryadanubhūyeta tat kathaṃ kasya kathyate || 18-93||

supto'pi na suṣuptau ca svapne'pi śayito na ca |
jāgare'pi na jāgarti dhīrastr̥ptaḥ pade pade || 18-94||

jñāḥ sacinto'pi niścintaḥ sendriyo'pi nirindriyaḥ |
subuddhirapi nirbuddhiḥ sāhaṅkāro'nahaṅkṛtiḥ || 18-95||

na sukhī na ca vā duḥkhī na virakto na saṅgavān |
na mumukṣurna vā muktā na kiñcinnna ca kiñcana || 18-96||

vikṣepe'pi na vikṣiptaḥ samādhau na samādhimān |
jāḍye'pi na jāḍo dhanyaḥ pāṇḍitye'pi na paṇḍitaḥ || 18-97||

mukto yathāsthitisvastaḥ kṛtakartavyanirvṛtaḥ |
samaḥ sarvatra vaiṛṣṇyānna smaratyakṛtaṁ kṛtam || 18-98||

na prīyate vandyamāno nindyamāno na kupyati |
naivodvijati maraṇe jīvane nābhinandati || 18-99||

na dhāvati janākīrṇaṁ nāraṇyam upaśāntadhīḥ |
yathātathā yatratatra sama evāvatiṣṭhate || 18-100||

janaka uvāca ||

tattvavijñānasandaṁśamādāya hṛdayodarāt |
nāvidhaparāmarśaśalyoddhāraḥ kṛto mayā || 19-1||

kva dharmaḥ kva ca vā kāmaḥ kva cārthaḥ kva vivekitā |
kva dvaitaṁ kva ca vā'dvaitaṁ svamahimni sthitasya me || 19-2||

kva bhūtaṁ kva bhaviṣyad vā vartamānamapi kva vā |
kva deśaḥ kva ca vā nityaṁ svamahimni sthitasya me || 19-3||

kva cātmā kva ca vānātmā kva śubhaṁ kvāśubhaṁ yathā |
kva cintā kva ca vācintā svamahimni sthitasya me || 19-4||

kva svapnaḥ kva suṣuptirvā kva ca jāgaraṇaṁ tathā |
kva turīyaṁ bhayaṁ vāpi svamahimni sthitasya me || 19-5||

kva dūraṁ kva samīpaṁ vā bāhyaṁ kvābhyantaraṁ kva vā |

kva sthūlam kva ca vā sūkṣmaṁ svamahimni sthitasya me || 19-6||

kva mṛtyurjīvitam vā kva lokāḥ kvāsyā kva laukikam |
kva layaḥ kva samādhirvā svamahimni sthitasya me || 19-7||

alam trivargakathayā yogasya kathayāpyalam |
alam vijñānakathayā viśrāntasya mamātmani || 19-8||

janaka uvāca ||

kva bhūtāni kva deho vā kvendriyāṇi kva vā manaḥ |
kva śūnyaṁ kva ca nairāśyaṁ matsvarūpe nirañjane || 20-1||

kva śāstraṁ kvātmavijñānam kva vā nirviṣayaṁ manaḥ |
kva tṛptiḥ kva vitṛṣṇātvaṁ gatadvandvasya me sadā || 20-2||

kva vidyā kva ca vāvidyā kvāham kvedaṁ mama kva vā |
kva bandha kva ca vā mokṣaḥ svarūpasya kva rūpitā || 20-3||

kva prārabdhāni karmāṇi jīvanmuktirapi kva vā |
kva tad videhakaivalyaṁ nirviśeṣasya sarvadā || 20-4||

kva kartā kva ca vā bhoktā niṣkriyaṁ sphuraṇam kva vā |
kvāparokṣam phalam vā kva niḥsvabhāvasya me sadā || 20-5||

kva lokaṁ kva mumukṣurvā kva yogī jñānavān kva vā |
kva baddhaḥ kva ca vā muktaḥ svasvarūpe'hamadvaye || 20-6||

kva sṛṣṭiḥ kva ca saṁhāraḥ kva sādhyam kva ca sādhanam |
kva sādhaḥ kva siddhirvā svasvarūpe'hamadvaye || 20-7||

kva pramātā pramāṇam vā kva prameyam kva ca pramā |
kva kiñcit kva na kiñcid vā sarvadā vimalasya me || 20-8||

kva vikṣepaḥ kva caikāgryam kva nirbodhaḥ kva mūḍhatā |
kva harṣaḥ kva viśādo vā sarvadā niṣkriyasya me || 20-9||

kva caiṣa vyavahāro vā kva ca sā paramārthatā |
kva sukhaṁ kva ca vā dukhaṁ nirvimarśasya me sadā || 20-10||

kva māyā kva ca saṁsāraḥ kva prītirviratiḥ kva vā |
kva jīvaḥ kva ca tadbrahma sarvadā vimalasya me || 20-11||

kva pravṛttinirvṛttirvā kva muktiḥ kva ca bandhanam |
kūṭasthanirvibhāgasya svasthasya mama sarvadā || 20-12||

kvopadeśaḥ kva vā śāstraṁ kva śiṣyaḥ kva ca vā guruḥ |
kva cāsti puruṣārtho vā nirupādheḥ śivasya me || 20-13||

kva cāsti kva ca vā nāsti kvāsti caikaṁ kva ca dvayam |
bahunātra kimuktena kiñcinnottiṣṭhate mama || 20-14||

|| om tatsat ||